

PIETER BERGÉ

HOE GROEN KLINKT EEN GITAAR?

en **99** andere
dingen die je
moet weten over
klassieke muziek

met illustraties van
YULE HERMANS

LANNOO

1 HEEL LANG GELEDEN

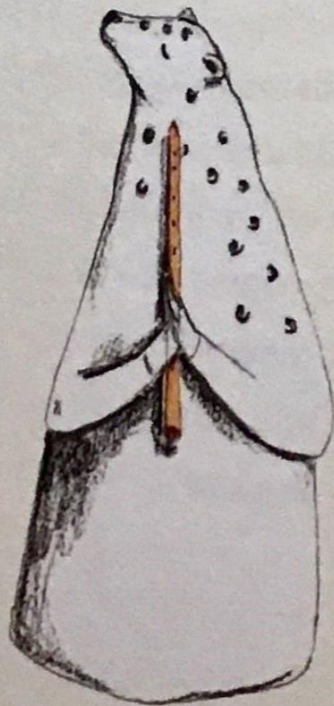
Van heel lang geleden tot overmorgen...

Muziek is van alle tijden. Je kunt je gewoon niet voorstellen dat er ooit géén muziek was. Altijd viel en valt er wel *iets* te horen: hoog of laag, hard of zacht, mooi of lelijk – altijd *iets*. Eerst kwam de muziek van het heelal, daarna van de natuur en ten slotte van de mens.

Dit boek gaat vooral over de muziek van de mens. Om die muziek in kaart te brengen, hebben we bronnen nodig: voorwerpen, tekeningen of teksten die ons vertellen hoe mensen vroeger muziek maakten. De oudste muziekbronnen zijn echter maar enkele duizenden jaren oud. Dat lijkt misschien heel oud, maar eigenlijk vormen die duizenden jaren maar een heel klein stukje van de miljoenen jaren lange geschiedenis sinds het ontstaan van de mens.

Hoe verder we teruggaan in het verleden, hoe vager ons beeld wordt. Maar het omgekeerde is natuurlijk ook waar: hoe dichter we bij onze eigen tijd komen, hoe meer sporen we terugvinden en hoe nauwkeuriger we de muziekgeschiedenis kunnen navertellen. Dat zie je ook terug in de opbouw van dit boek: de muziek van vóór onze jaartelling bespreken we in vijf hoofdstukjes, terwijl we er voor de muziek van na 1900 meer dan veertig nodig hebben. Dat komt ook doordat er steeds meer mensen op de aarde rondlopen, met steeds meer ideeën over hoe je muziek kunt maken. Daardoor lijkt de muziekgeschiedenis een beetje op een reusachtige boom.

De stam is de 'klank' vanwaaruit élke muziek vertrekt, maar daarna komen er steeds meer vertakkingen en daarna vertakkingen van vertakkingen, enzovoort. Dankzij die talloze vertakkingen is de muziekgeschiedenis onwaarschijnlijk rijk – veel rijker dan in dit boek verteld kan worden. Want hoe dik je dit boek ook vindt, eigenlijk gaat het maar over een klein deeltje van het hele muziekverhaal: het volgt de tak van de 'westerse klassieke muziek'. Daarnaast is er natuurlijk ook oosterse muziek of Afrikaanse, of jazz, of popmuziek, en ga zo maar door. Dat zijn andere 'takken', die minstens even waardevol zijn, maar wel allemaal een wat andere geschiedenis hebben. Nu en dan zullen die andere takken in dit boek ook wel aan bod komen. Westerse klassieke componisten lieten zich immers meer dan eens inspireren door die andere muziekwerelden, wat vaak heel spannende werken opleverde. Zeker tegenwoordig, nu je met enkele tikken op je smartphone alle mogelijke 'muzieken' van de wereld kunt beluisteren, raken de takken van de grote muziekboom steeds meer met elkaar verstrengeld.

1 OERKNAL

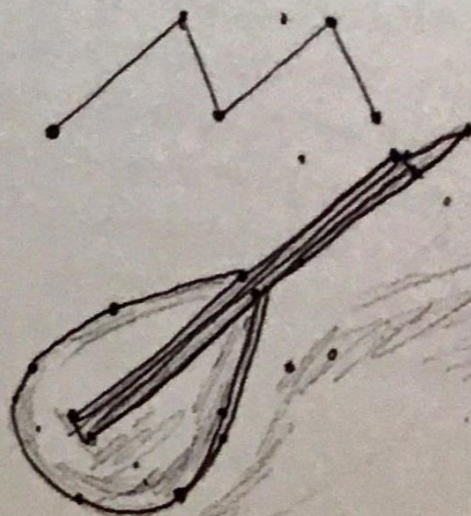
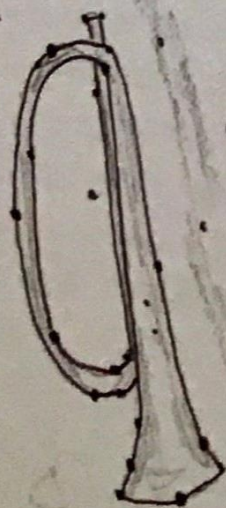
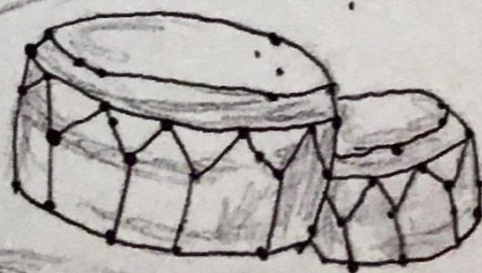
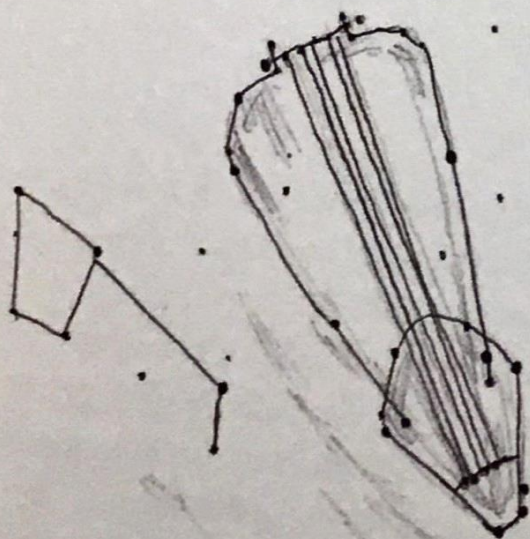
Over de harmonie der sferen

In het begin was er niets, zelfs geen stilte. Maar toen gebeurde het: de oerknal – de allereerste muziek uit de wereldgeschiedenis. Planeten en sterren vormden zich, grote en kleine, elk met een eigen toonhoogte en klankkleur. De kosmos vulde zich met muziek die we niet kunnen waarnemen, maar ons wel kunnen voorstellen: Saturnus broemt in de verte op een toon die duizenden keren lager is dan het menselijk oor kan horen; Mercurius spreekt met een hogere stem, maar is nog altijd onhoorbaar; zo heeft ieder hemellichaam zijn eigen toonhoogte. Op die manier stelden de oude geleerden zich het heelal voor, hoewel er in de ruimte geen zuurstof, en dus ook geen échte klank kan zijn. Het idee van de 'harmonie der sferen' sprak vanaf de oudheid enorm tot de verbeelding: de kosmos als een eindeloos kluwen van gierende tonen, van uitstervende en nieuwe samenklanken, een eeuwig en onmeetbaar klankenspel. Zelfs nu nog voelen veel componisten het verlangen om de vage herinnering aan die oerklanken levendig te houden. Al was het maar om iets uit te drukken wat we eigenlijk niet kunnen begrijpen.

EEN PRACHTVOORBEELD HIERVAN is de zevendelige cyclus *De Planeten* [*The Planets*] van de Engelsman Gustav Holst. Holst koppelt aan elke planeet bepaalde eigenschappen. Zijn inspiratie haalt hij uit de namen die de Romeinen eraan gaven. In *Mars*, de oorlogszuchtige, overheersen tromgeroffel en trompetgeschal; *Venus*, de liefdevolle, loopt over van eindeloze, zoete strijkersmelodieën. Het laatste deel gaat over *Neptunus*, de mystieke. Het orkest en het koor moeten de laatste maat van het stuk blijven herhalen tot deze onhoorbaar wordt. Dat is een heel mooie manier om de oneindigheid van de ruimte weer te geven. Het lijkt wel alsof de muziek weer afstand neemt van de planeet en haar achterlaat in volstrekte stilte.

LUISTER ZEKER OOK eens naar *De Elementen* [*Les éléments*] van Jean-Féry Rebel. In dat werk doet de componist zijn naam alleer aan: de beginmaten beelden de chaos uit en dat mag je letterlijk nemen. Het klinkt alsof je met je platte hand zeven opeenvolgende witte toetsen op een piano neerslaat en dat dan enkele keren herhaalt. Dat klinkt chaotisch omdat er geen duidelijke vormen uit voortkomen. Uit de chaos ontstaan daarna de vier elementen: water, vuur, aarde en lucht. Daar wordt de muziek veel gewoner.

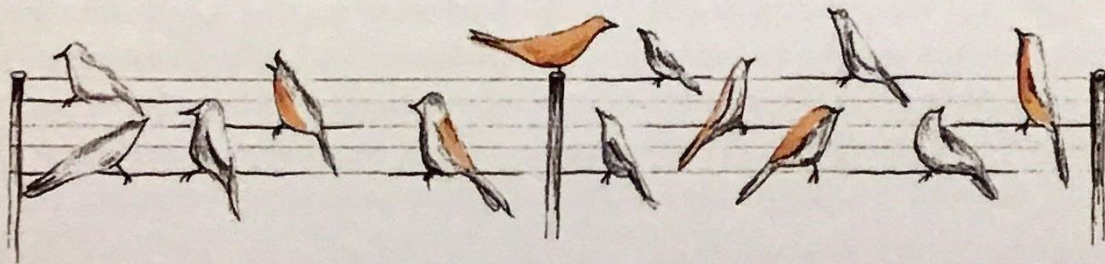
Nog heel wat andere componisten hebben de schepping of de kosmos schitterend verklankt, onder meer Joseph Haydn (*De Schepping* [*Die Schöpfung*]), Karlheinz Stockhausen (*Dierenriem* [*Tierkreis*]), Darius Milhaud (*De schepping van de wereld* [*La création du monde*]) en George Crumb (*Makrokosmos*). Telkens klinkt het heelal weer totaal anders...

2 MOEDER AARDE

Over de geluiden van de natuur

Er is één planeet die we écht kunnen horen: de Aarde. Luister maar eens hoe haar oceanen ruisen; hoe de wind over haar bergen en dalen schuurt; hoe de regen kletterend op haar neerstort; of hoe ze begint te fluisteren als de nacht zich neerlegt op haar achterzijde. Luister maar eens hoe anders sneeuw klinkt dan hagel; hoe het geritsel van een den verschilt van dat van een berk; of hoe anders een eikel neervalt dan een espenblad. Houd je oor maar eens aan een schelp als je wilt horen hoe de eeuwigheid ruist in zo'n klein en breekbaar niemendalletje. Planeet Aarde is één groots orkest, een orgie van klank: van zangvogels die strijden om de hoogste noot; van roofdieren die janken op hun jachtgebied; van insecten die zachtjes krioelen over de grond of brommen om je oren. Overal is er klank, of je het nu wilt of niet. En klank is de bron van alle muziek, want muziek ontstaat wanneer mensen klanken beginnen te ordenen. Al zolang de mens bestaat, heeft hij deze verleiding niet kunnen weerstaan.

DE HELE MUZIEKGESCHIEDENIS lang hebben componisten geprobeerd om de klanken van de aarde zo goed mogelijk na te bootsen. Honderden stormen werden er gecomponeerd, net als vogelconcerten en andere dierentaferelen. De Oostenrijkse componist Hanns Eisler schreef een stuk dat *Veertien manieren om de regen te beschrijven* [*Vierzehn Arten den Regen zu beschreiben*] heet. De Fransman Tristan Murail heeft de kleuren van de zonsonder-

gang op dertien verschillende manieren in klank omgezet (*Dertien kleuren van de ondergaande zon* [*Treize couleurs du soleil couchant*]). Olivier Messiaen schreef dan weer een hele *Vogelcatalogus* [*Catalogue d'oiseaux*], waarin hij dertien vogelsoorten meer dan twee uur lang laat kwetteren en tsjilpen... allemaal op één piano! *Het ontwaken van de vogels* [*Réveil des oiseaux*], ook van Messiaen, is een nog bonter vogelspektakel, want daarin laat de compo-

nist zelfs een heel orkest opdraven. Je kunt deze muziek bijna beluisteren alsof je een natuurdocumentaire aan het bekijken bent.

DE WERKEN DIE de natuur nabootsen zijn haast niet te tellen. Georg Friedrich Händel schreef een orgelconcerto met een koekoek en een nachtegaal in de hoofdrol. Antonio Vivaldi verklankte in *De vier jaargetijden* [*Le quattro stagioni*] de lente, de zomer, de herfst en de winter. Beethoven was een van de velen die een storm componeerde (*Zesde symfonie*); de Fransman Gérard Grisey schreef met *De draaikolk van de tijden* [*Vortex temporum*] een werk dat de beweging en de tijdsbeleving van mensen, vogels en walvissen oproept.

De zee kun je onder meer horen kolken in Richard Wagners opera over het spookschip *De Vliegende Hollander* [*Der fliegende Holländer*], in *De zee* [*La Mer*] van de Belg Paul Gilson, of in *Een zeesymfonie* [*A sea symphony*] van de Engelsman Ralph Vaughan Williams.

3 DE KLANKENMAKER

Over de geluiden van de mens

Niets of niemand op aarde veroorzaakt zoveel verschillende klanken als de mens zelf. Om te beginnen maakt hij met zijn eigen lichaam al heel wat geluiden, vaak ook ongewild: hij ademt, snurkt, kucht, geeuwt, prot, gromt, slikt en smakt dat het een lieve lust is. Hij veroorzaakt ook heel wat extra geluiden door wat hij *doet*: hij hamert, schroeft of zaagt, kookt of doet de afwas, tekent, schrijft of tikt op zijn tablet, trapt strafschoppen, zet koffie op tafel, rammelt met het kleingeld in zijn broekzakken, parfumeert zich, enzovoort. Echt duizenden dingen doet de mens en elk daarvan brengt een eigen geluid voort, hoe stil ook. Voeg daar dan nog eens al zijn uitvindingen bij die ook weer elk hun eigen lawaai(tje) veroorzaken: potloden die over het papier glijden, straaljagers die door de hemel klieven (zelfs sneller dan hun eigen geluid!), tikkende klokken, ronkende wasmachines, zoemende ijskasten, ruisende radio's, toeters en bellen, gierende banden, te veel om op te noemen. Al die klanken zijn op zich natuurlijk nog geen muziek, maar componisten kunnen ze wel gebruiken om er muziek mee te máken.

ZEKER VANAF DE twintigste eeuw raakten componisten in de ban van 'gewone' geluiden. Vooral het drukke stadsleven, fabrieken en nieuwe uitvindingen spraken tot hun verbeelding. De Rus Arseny Avraamov schreef een *Symfonie van fabriekssirènes* en Karlheinz Stockhausen zelfs een stuk met vier helikopters in de hoofdrol. De Fransman Pierre Henry componeerde een reeks *Variaties voor een deur en een zucht* [*Variations pour une porte et un soupir*] en de Italiaanse futurist Russolo bouwde

speciale lawaaimachines voor zijn werken omdat hij 'uitgeluisterd' was op de traditionele instrumenten. *Het ontwaken van een stad* [*Risveglio di una città*] is een mooi voorbeeld van zijn nieuwe klankenwereld. De Hongaar Ligeti bedacht dan weer een *Symfonisch gedicht voor 100 metronomen*. Een metronoom is een toestelletje dat musici gebruiken om het juiste tempo te houden. In dit ongewone symfonische gedicht zijn er alleen maar metronomen. Ze tikken in allerlei verschillende tempo's.

Omdat ze zijn opgedraaid met een veer, vallen ze na een tijdje één voor één stil. In het begin hoor je één groot geruis, maar naarmate er meer metronomen uitvallen, komen er steeds duidelijkere patronen. Een dolkomisch stuk is *Muziek voor één appartement en zes drummers* [*Music for One Apartment and Six Drummers*]. Wanneer een man en een vrouw hun appartement verlaten om de hond even uit te laten, dringen zes 'drummers' hun woning binnen. Achtereenvolgens bezoeken ze de keuken, de slaap-, de bad- en de woonkamer. In elke kamer musiceren ze met alles wat ook maar enig geluid kan voortbrengen. Zo wekken ze de verschillende ruimtes tot leven. Het leidt tot een schitterend schouw- en luisterspel waarbij ze letterlijk alles omtoveren tot muziekinstrumenten. Tegelijk doet het stuk je ook beseffen dat de wereld één groot klanken-kabinet is!

SOMMIGE COMPONISTEN WILDEN bepaalde geluiden nabootsen, maar maakten daarvoor liever gebruik van 'klassieke' muziekinstrumenten, vaak aangevuld met een paar bijzondere slagwerktuigen. Zo laat Arthur Honegger in *Pacific 231* met een groot symfonisch orkest horen hoe een stoomlocomotief langzaam in beweging komt, en Alexander Mosolov schetst in *De Kopergieterij* het helse geluid in een grote fabriekshal. Vaak combineerden de componisten ook de 'klassieke muziekinstrumenten' met moderne 'lawaaimakers'. Een heel populair voorbeeld is *Een Amerikaan in Parijs* [*An American in Paris*] van George Gershwin, waarin autoclaxons vrolijk toeteren vanuit het orkest. Een minder bekend meesterwerk is George Antheils *Mechanisch ballet* [*Ballet mécanique*]. Naast piano's en xylofoons doen hier ook vliegtuigpropellers en elektrische bellen mee. Lawaai wordt hier topkunst!

4 VÓÓR HET WOORD

Over muziek en taal

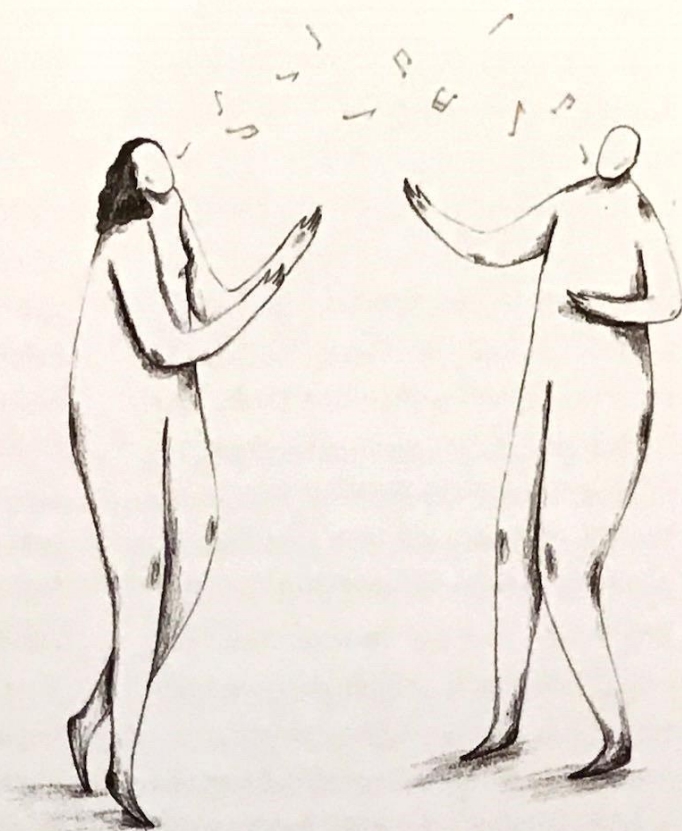
Sommige filosofen denken dat er eerst muziek was en pas daarna taal. Dat klinkt een beetje vreemd, maar dat is het niet. Zingen of fluiten is eigenlijk veel gemakkelijker en je kunt er ongelooflijk veel gevoelens mee uitdrukken: met hoge, korte noten kun je bijvoorbeeld tonen hoe blij of opgewonden je bent; als je over iets twijfelt, kun je dat duidelijk maken door pauzes te laten vallen tussen de noten die je zingt. Als we spreken, zingen we trouwens ook

altijd een beetje (om het even waar we wonen!): als we een vraag stellen, gaat onze zin aan het einde de hoogte in; als we boos zijn gaan we vaak luider praten; als we dreigen, verheffen we onze stem een beetje. Zo zijn er nog duizenden voorbeelden te bedenken. Je hoeft ook niet altijd *exact* te horen wat iemand zegt om te beseffen hoe verdrietig, onzeker, verliefd of dronken die wel is: de muziek in de woorden verradt het allemaal.

Toen je net geboren was, kende je trouwens zelf ook nog geen woorden. Maar reken maar dat je ouders aan je prille zangkunsten goed konden horen wat je wilde: lekkere moedermelk, een schone luier of gewoon een zachte, warme knuffel. Ja, we worden allemaal zingend geboren!

HOEWEL DE MENS al vele duizenden jaren kan 'spreken', zijn er nog altijd veel componisten die graag de menselijke stem gebruiken zonder tekst. Stukken voor stem maar zonder woorden heten 'vocalises'. De Duitser Dieter Schnebel richtte in de jaren '70 van de vorige eeuw een groep op om echt álles uit te proberen wat je met

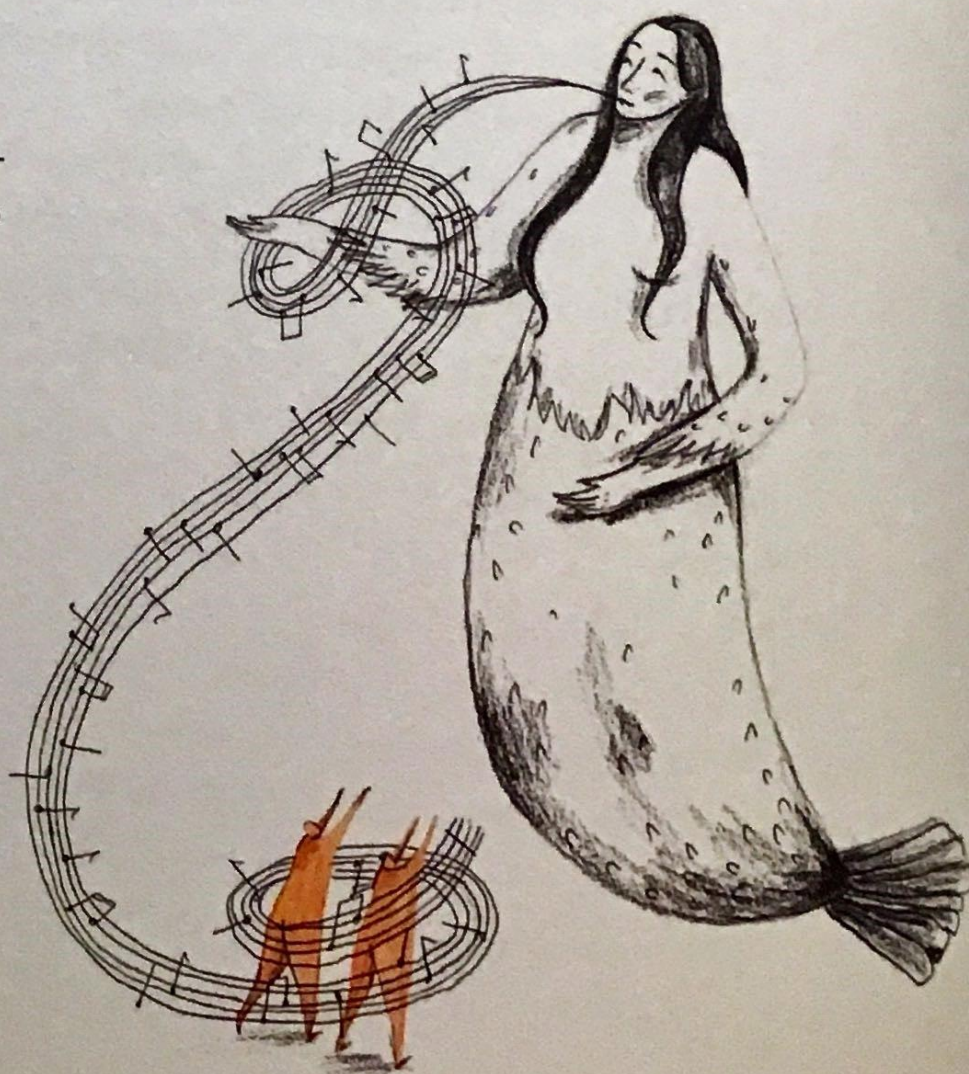
een mensenstem kunt doen. Heel toepasselijk heet zijn ensemble *De mondwerkers* (*Die Maulwerker*) en een van zijn stukken *Mondwerken* [*Maulwerke*]. Daarin tuimelen de muzikanten van de ene emotie in de andere; alles is een beetje overdreven, zoals in het theater, maar het is onwaarschijnlijk boeiend om te zien en te horen

hoeveel verschillende sferen je kunt oproepen door alleen maar je stem te gebruiken. Je moet zeker ook eens je eigen 'mondwerk' maken – en laat anderen dan maar raden wat je nu eigenlijk 'bedoelt'.

LUISTER ZEKER OOK eens naar de kwaadheid van de Koningin van de Nacht in Mozarts opera *De Toverfluit* [Die Zauberflöte]. In haar aria *De wraak van de hel kookt in mijn hart* [Der Hölle Rache kocht in meinem Herzen] laat ze op een bepaald moment de woorden voor wat ze zijn; ze zingt enkel nog 'a-a-a-a-a-a'. De noten zijn daar ook zó hoog dat je er bijna geen woorden meer op kunt zingen. Maar woorden of niet, je zult meteen doorhebben wat voor een akelig schepsel die koningin wel is. De Rus Rachmaninov schreef een échte romantische *Vocalise*, waar letterlijk geen enkel woord in voorkomt. Het is alsof de zangeres één wordt met de klank. De Amerikaan Crumb bedacht voor zijn *Aanroeping van de zwarte engel* [Invocation of the Black Angel] dan weer een hypermoderne vocalise, vol rare effecten op de piano. De pianist speelt daarbij niet alleen op de toetsen, maar ook rechtstreeks op de

snaren in het binnenwerk van de piano; alles klinkt daardoor bijzonder geheimzinnig! In het ballet *Dafne en Chloë* [Daphnis et Chloë] geeft Ravel zelfs een woordloze partij aan een heel koor! Op die manier lijkt het alsof het koor zelf een instrument van het orkest is geworden. Debussy doet hetzelfde in *Drie nocturnes* [Trois Nocturnes] om de 'Sirenes' uit te beelden. Die Sirenes zijn halfgodinnen uit de Griekse mythologie, met het lichaam van een vogel en het hoofd van een vrouw. Ze stonden erom bekend dat ze met hun stem iedereen in vervoering konden brengen. Toen Odysseus er ooit langs moest varen, liet hij de oren van zijn manschappen volgieten met was en zichzelf vastbinden aan de mast – om zeker de verleiding van het gezang te kunnen weerstaan. Het verhaal geeft dus mooi aan hoe we door muziek helemaal overdonderd kunnen worden.

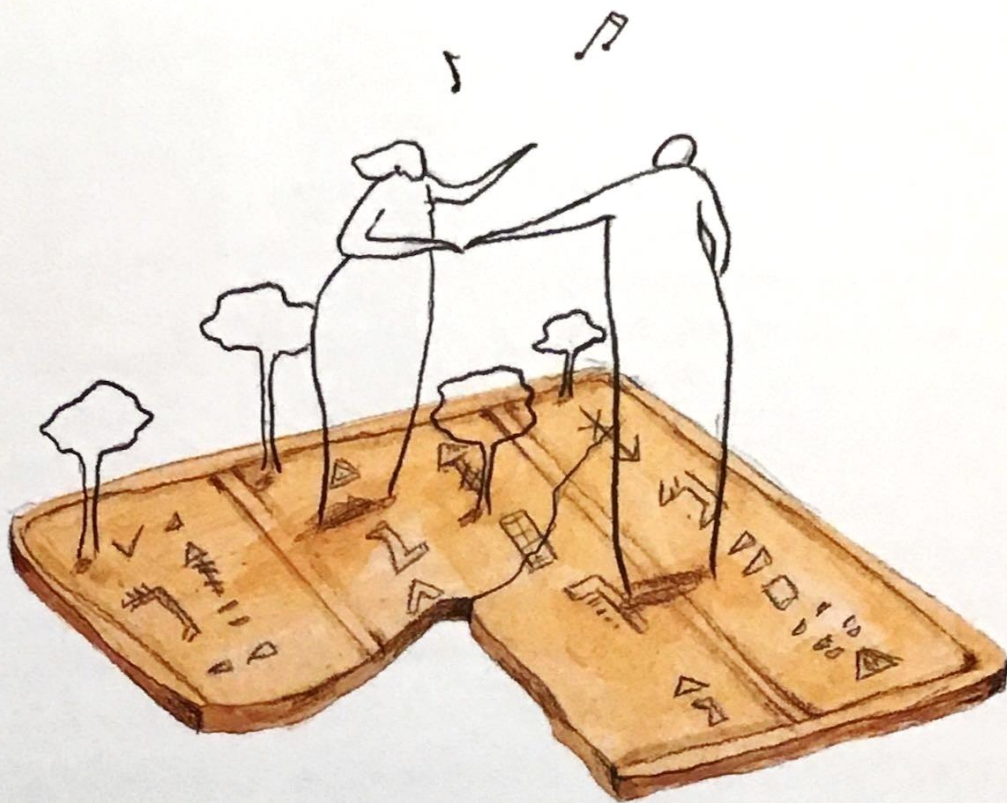
I. WAT IS WAT? [WAT ZIJN MUZIKALE GENRES?]

In de muziek bestaan er veel verschillende 'genres'. Zo'n genre is eigenlijk een bepaalde 'soort' van muziek met enkele typische kenmerken. Je kunt het vergelijken met boeken. Zoals je weet bestaan die in vele vormen en formaten en dat is dan alleen nog maar de buitenkant. Daarnaast is er natuurlijk de inhoud en ook daar zijn er verschillende types: romans zijn bijvoorbeeld iets heel anders dan toeristische gidsen, kookboeken zijn niet hetzelfde als poëziebundels en stripverhalen zijn gewoonlijk geen atlanten. Al die verschillende soorten boeken zijn 'genres'.

Soms kun je die genres ook nog verder onderverdelen: een roman kan bijvoorbeeld een briefroman, een historische roman of een thriller zijn. Nog lastiger wordt het als je bedenkt dat één boek gemakkelijk bij meer dan één genre kan horen: zo kan een historische roman ook een thriller zijn, of kan een kookboek geschreven zijn als een stripverhaal. Een ingewikkelde zaak dus. Toch heb je meestal wel door tot welk genre een boek behoort.

Bij muziek is dat ook zo, hoewel het daar misschien wel iets moeilijker is om onderscheid te maken. De inhoud van muziek is immers minder duidelijk dan die van boeken. Een muziekstuk kan bijvoorbeeld wel spannend zijn, maar daarom is het nog geen thriller! In de muziekwereld kijkt men vooral naar de 'bezetting', dat wil zeggen naar de instrumenten die meespelen in een bepaald stuk. Daarbij zijn twee dingen van belang. Eén: hoeveel musici doen er mee? Zo maakt men een onderscheid tussen solowerken (stukken voor één muzikant), kamermuziekwerken (stukken voor enkele muzikanten) en orkestmuziekwerken (stukken voor een grote groep muzikanten). Een duidelijke grens tussen een 'groot kamermuziekwerk' en een 'klein orkestwerk' is er niet echt. Meestal spreekt men over kamermuziek als iedere muzikant een unieke partij heeft. In orkestwerken spelen verschillende musici soms hetzelfde in een groepje; vooral bij de strijkers is dat de normale gang van zaken. De tweede vraag is: doen er zangstemmen mee? Zo ja, dan is er sprake van 'vocale muziek'; zo niet, dan gaat het over 'instrumentale muziek'. Een stuk met muziekinstrumenten én stemmen beschouwt men als een vocaal stuk. Binnen de vocale muziek maakt men dan ook nog een onderscheid tussen het soort van tekst dat een componist kiest. Hier speelt de inhoud dus wél een rol! Sommige teksten zijn 'religieus' of 'geestelijk', andere niet; die laatste noemt men 'werelds' of 'profaan'. Met al die categorieën in het achterhoofd kun je nu bijna alle genres uit de muziekgeschiedenis thuisbrengen.

5 ONZEKERE ECHO'S

Over de oudste muzikale bronnen

We weten maar heel weinig over de alleroudste muziek. Volgens wetenschappers bestaat onze moderne mensensoort intussen zo'n 200.000 jaar, maar onze kennis over muziek reikt amper 3600 jaar terug! Er zijn weliswaar enkele muziekinstrumenten teruggevonden waarvan wetenschappers denken dat ze ongeveer 40.000 oud zijn, maar daarmee weten we jammer genoeg nog niet wat men daarop speelde.

De alleroudste bron over de klinkende muziek zelf komt uit Mesopotamië, het Tweestromenland waar nu Iran en Irak liggen. Het gaat om drie kleitabletten, waarop tekst, muziek en een beetje uitleg staan – alles in spijkerschrift. Het stuk heet *De bruiloft van Nikkel en Yarrich* en is opgedragen aan de godin van de boomgaarden en de vruchtbaarheid. Waarschijnlijk werd het gezongen op trouwfeesten. De woorden op de kleitabletten hebben hun geheimen al lang prijsgegeven, maar de noten zijn nog altijd niet gekraakt. Heel wat geleerden hebben er hun tanden op stukgebeten. Sommigen hebben wel geprobeerd om de vreemde tekens om te zetten in modern notenschrift, maar dat leidde tot heel uiteenlopende resultaten! Voorlopig horen we dus alleen nog maar onzekere echo's uit het verre verleden. Dat maakt de oudste muziek wel heerlijk mysterieus.

OOK UIT DE oude Griekse cultuur kennen we enkele stukken, maar die zijn een stuk 'jonger'. Het bekendste is het *Seikiloslied*, waarschijnlijk uit de eerste eeuw na Christus. Dat lied is vooral zo beroemd omdat het volledig bewaard is, terwijl er meestal alleen maar fragmenten zijn overgeleverd. Een zekere Seikilos schreef het voor zijn overleden echtgenote. De tekst luidt: 'Zolang je leeft, straal! Heb geen verdriet, want het leven is kort en de tijd raakt altijd op.' Het Griekse notenschrift heeft men al wel grotendeels kunnen ontcijferen. Alleen is het jammer dat er zo weinig volledige stukken bewaard zijn. Daardoor blijft het moeilijk om een duidelijk klankbeeld te krijgen.

OOK REDELIJK GOED bewaard zijn de *Twee Delphische Hymnen* uit de tweede eeuw voor Christus. Dat komt doordat ze gebeiteld staan in steen. Waarschijnlijk werden ze gezongen tijdens processies van Athene naar Delphi, zo'n honderdvijftig kilometer verderop. Delphi was in die tijd een belangrijke plek, omdat je er het orakel kon raadplegen. Je kunt de hymnes dus een beetje vergelijken met de liederen die mensen tegenwoordig zingen als ze op bedevaart gaan – de déftige liederen, welteverstaan!

6 KLINKENDE BEELDEN

Over de oudste muziekinstrumenten

Hoewel er maar weinig overblijft van de alleroudste muziek, kunnen we er ons toch een beetje een beeld van vormen. Dat komt onder andere omdat er heel wat muziekinstrumenten zijn teruggevonden. Soms zijn er alleen maar brokstukjes bewaard, maar dankzij de vele afbeeldingen op vazen, papyrusrollen, beeldhouwwerken, schilderijen, mozaïeken, enzovoort weten we meestal wel hoe we die stukjes in elkaar moeten passen. Het is verbluffend hoe sterk die oude instrumenten lijken op die van tegenwoordig. Natuurlijk zijn de meeste instrumenten intussen wel wat aangepast en er zijn inmiddels ook nieuwe bijgekomen. Maar de meeste instrumentenfamilies zijn oeroud. Heel geliefd in alle muzikale culturen zijn de tokkelinstrumenten: harpen, lieren, citers en luiten, in alle mogelijke vormen en formaten. Op deze instrumenten werden de snaren met de vingers of met een plectrum aangetrokken, zoals dat nu nog vaak gebeurt op een gitaar. Terwijl je zo'n instrument bespeelde, kon je ook zingen. Blaasinstrumenten waren er ook bij de vleet. Ze werden gemaakt van hout, metaal of van dierlijke materialen zoals stierenhoorns. Zo waren er schalmeien (die sterk lijken op de huidige hobo) en allerhande soorten fluiten. De Grieken ontwikkelden zelfs een 'dubbelfluit' waarop je twee tonen tegelijk kon spelen. Heel bijzonder was de panfluit, vernoemd naar de bosgod Pan. Metalen instrumenten kwamen ook al voor, zowel in rechte als in gebogen vormen; die doen sterk denken aan moderne trompetten en hoorns. Aan slagwerkinstrumenten was evenmin gebrek: trommels, tamboerijnen, cymbalen, klappers (in de vorm van handen), rammelaars (na je stem misschien ook *jouw* eerste muziekinstrument), enzovoort. De afbeeldingen laten vaak ook zien waar en wanneer er muziek gemaakt werd. Dat verschilt eigenlijk amper met nu: muziek kwam voor in huiselijke kring, bij religieuze feesten, bij optochten en sportwedstrijden, bij begrafenissen en huwelijken, op feestmalen, bij offerfeesten, in het theater, kortom zowat overal waar er iets te beleven viel!

EEN ONGELOOFLIJK INSTRUMENT, dat al in het midden van de derde eeuw voor Christus ontstond, is het waterorgel. Het is een verre voorloper van de orgels die we nu nog kennen. Zoals bij alle orgels ontstaat de klank doordat er lucht wordt geperst door klankpijpen van verschillende lengte. Bij het waterorgel gebeurde dat door middel van water, vandaar de naam natuurlijk. Wat een orgel zo speciaal maakt, is dat het op een en hetzelfde moment meerdere klanken kan maken, afhankelijk van hoeveel toetsen je indrukt. Het instrument spreekt echt tot de verbeelding, ook die van Walt Disney bijvoorbeeld. Misschien herinner je je nog wel de heerlijke scène uit *Sneeuwwitje* waarin de dwergen samen dansen en musiceren. De altijd norse Grumpie bespeelt tijdens dat *Jodellied* een héél bijzonder orgeltje! Dat werkt niet met water maar met lucht, en het zitje van de kabouter is zo gemaakt dat hij zelf de lucht in het orgel kan pompen. Als je de hele scène bekijkt, herken je zeker ook enkele slag-, blaas- en tokkelinstrumenten.

DE PANFLUIT KOMT in de klassieke muziek niet vaak voor. Een heel beroemde uitzondering is wel Mozarts opera *De Toverfluit* [*Die Zauberflöte*]. Een van de hoofdpersonages daarin, Papageno, is een vrolijke vogelvangervanger. Hij is een echte bosmens die de hele dag door leuke deuntjes fluit. In de aria *De vogelvangervanger ben ik, ja* [*Der Vogelfänger bin ich, ja*] stelt hij zichzelf voor, met panfluit en al. Zijn tegenspeler heet Tamino en is een prins. Ook hij bespeelt een fluit, maar gezien zijn afkomst is dat geen pan- maar een dwarsfluit – en bovenal een toverfluit natuurlijk!

